
FRANTIŠEK RELL
(*11. 3. 1913 – †9. 11. 2009)

ANTON KRET

PhDr., CSc., dramaturg, teatrológ, prekladateľ

Bol v poslednom desaťročí bardom, a do momentu svojho skonu aj doyenom slovenského divadla. Herec, režisér, niekdajší riaditeľ Divadla Jonáša Záborského v Prešove, zakladateľ a umelecký šéf opery Divadla Jozefa Gregora Tajovského v Banskej Bystrici aj šéf činohry toho istého divadla vo Zvolene, šéf operety bratislavskej Novej scény a naposledy riaditeľ divadla Tatra revue. Slovenské divadlo sa rozlúčilo s osobnosťou, ktorej odchod je zároveň symbolickým odchodom toho fenoménu javiska, čo sa v dvadsiatom storočí zmocnil časti divadiel Európy a potvrdil svoj generálny zástoj takzvaného syntetického divadla. Je reč o jednom z milovaných žánrov divadelníka Františka Rella – operete. Bol prinajmenšom jej krstným otcom na východnom Slovensku, kde od štyridsiatych rokov minulého storočia pracoval ako spoluzakladateľ, herec, režisér a riaditeľ dnešného Divadla Jonáša Záborského v Prešove, ale aj jej vykonávateľom i obhajcom na Novej scéne v Bratislave, kde ako umelecký šéf koncom päťdesiatych rokov musel čeliť odporu silných mužov vtedajšieho režimu. Bol aj organizátorom profesionálnej revue a politického kabaretu v bratislavskom divadle Tatra revue, na troskách ktorého vyrástlo dnešné divadlo L + S. „Priniesol do Bratislavy atmosféru veľkého sveta“ – vyjadril sa o ňom kritik a nebol ďaleko od pravdy, akže bral do úvahy Rellov aktívny záujem o to, čo sa v tejto sfére deje v Paríži, vo Viedni alebo v Budapešti.

Aj jeho súkromný svet bol od útleho detstva spätý s divadlom. Od matky získal vzťah k prírode, čo ho neskôr nielen odpútavalo od nástrah nepriazne v poslednej životnej fáze, a po otcovi, ktorý prišiel na slovenský vidiek z Budapešti, kde aktívne prenášal už tam nadobudnutý vzťah k spevohernému divadlu a k národným témam umenia, zdedil najmä organizátorské vlastnosti, lásku k javisku a k národnej piesni. Hrával divadlo už ako dieťa v rodnej obci Uhorské, v Poltári a po návrate zo štúdia na pražskej Vysokej škole obchodnej aj v Dobšinej. Výrazne sa zapojil do činnosti vtedy veľmi výkonného ochotníckeho krúžku Záborský v Prešove a do externej spolupráce s tamojšou pobočkou Slovenského rozhlasu v Bratislave, čo zákonite viedlo k vzniku profesionálneho Slovenského divadla v Prešove roku 1944. Tam sa potom začala jeho cesta profesionála so spomínanými už peripetiami.

Už za jeho účinkovania v divadlách sa vysoko cenila jeho rozhladenosť v repertoári, zdedená náklonnosť k hudobnému divadlu, oddanosť dobrej organizačnej práci, keď nesporne získal medzi divadelnými šéfmí prvenstvo v tom, že po celý svoj život nevynechal ani jediné predstavenie, a to ani na zájazdoch. Najmä sa však hodnotí jeho pracovná všestrannosť, zahŕňajúca v sebe hereckú, režisérsku a dramaturgickú činnosť, ale aj autorskú, prekladateľskú a upravovateľskú prácu, čo všetko akoby preňho vyčleňovalo postavenie priam nezastupiteľného ducha inštitúcie, v ktorej v tom ktorom čase práve pracoval. V tomto zmysle bol legendou už za života a akiste ňou ostane aj dlho po svojom odchode.

Františka Rella poslali z Tatra revu rovno do predčasnej penzie, keďže nebol ochotný podriaďiť program svojej umeleckej inštitúcie normalizačným zámerom novej moci v krajine. Vtedajšieho ministra kultúry nezaujímali Rellove zásluhy o rozvoj slovenského divadla a ani to, že ako zajatý povstalecký vojak strávil takmer rok v jednom z nacistických koncentračných táborov. On odišiel so vztýčenou hlavou na takmer štyridsať ešte mu dopriatych rokov života. Odišiel do končín, na ktoré sa politický verdikt nevzťahoval: najprv k zvieratkám a napokon už iba k rastlinám. Všetkému tomu sa venoval s takým odovzdaním, ako keď v začiatkoch písal, prekladal, hral a režíroval iba preto, aby v „jeho“ divadle všetko fungovalo, aby sa to robilo načas, presne a so zápalom, aký bol vlastný iba jemu. „Režírujem si, aj hrám sám, lebo nič krajšie nepoznám“ – vravieval žartom nad štopkaním kačice, alebo pri čistení koreňa kostihoja, čomu sa s láskou venoval. On, organizátor a tvorca prvej kategórie, sa s nostalgiou vrátil k tomu, čomu sa kedysi vyučil na záhradníckej škole v Malinove a neskôr na Vysokéj škole ekonomickej v Prahe. V čase dlhého vnútorného exilu sa iba dva razy priam nebesky rozžiarila jeho tvár: keď prvý raz po desaťročiach zahrali v rozhlase Geržovu pesničku *List z frontu*, ktorej text napísal Fero Novohradčan alias František Rell ako aspirant v prezenčnej vojenskej službe v Trebišove roku 1941 a ktorá sa nadlho stala neoficiálnou hymnou Slovákov ľudsky postihnutých druhou svetovou vojnou, a druhý raz počas konferencie Združenia slovenských divadelných kritikov a teoretikov o Tatra revue pred pár rokmi, keď sa mohol stretnúť s niekdajšími spolupracovníkmi z tohto legendárneho divadla. Sám si neobyčajne rád spomínal na svoje prešovské začiatky a doslova ožil počas osláv okrúhleho päťdesiateho i šesťdesiateho výročia vzniku Divadla Jonáša Záborského v Prešove, kam ho s láskou pozvali ako doslova ústrednú osobnosť podujatí.

Nech jeho pamiatka žiari na Panteóne slovenského divadla, ktoré tak miloval a ktorému zasvätil celý svoj život. Nech jeho odkaz prejde do vlastníctva nadšencov, akým bol aj sám, aj ich potomkov. Nech jeho heslo, ktoré prevzal od M. R. Štefánika a ku ktorému sa často hlásil – „Ja sa prebijem, lebo sa prebiť chcem“, podporí v ľudskej a divadelníckej horlivosti všetkých, ktorí prišli na svet pod rellovským významným pracovitosťou a odovzdaním sa dielu.

Ako divadelníka priam renesančného rozmeru ho už asi nikto nenahradí.

OBSAH 57. ROČNÍKA

ŠTÚDIE

Vladimír BLAHO: <i>Dve morálky na opernom javisku</i>	144
Miloslav BLAHYNKA: <i>Prínos Otakara Hostinského k teórii opernej dramaturgie</i>	3
Miloslav BLAHYNKA: <i>K problematike dramaturgie opier Martinů</i>	134
Miloslav BLAHYNKA: <i>Reflexia teórie opery a súborného umeleckého diela u predstaviteľov formovej estetiky 19. storočia</i>	300
Jaroslava ČAJKOVÁ: <i>Miesto a podoby ústneho prejavu v stredovekom Uhorsku</i>	24
Jaroslava ČAJKOVÁ: <i>Umelecké slovo v období renesancie</i>	152
Ladislav ČAVOJSKÝ: <i>Storočný Barč – Ivan</i>	113
Jana DUDKOVÁ: <i>Milý iný: Slovenská identita v českom filme po roku 1993</i>	11
Katarína HAŠKOVÁ: <i>Prvky interkulturality v opernej trilógii portrétov Philipa Glassa</i>	40
Ján JANKOVIČ: <i>Vrbackého preklady na slovenských a juhoslovenských scénach pred rokom 1945</i>	270
Peter KÁŠA: <i>Medzi demýtizáciou a deheroizáciou alebo Obraz Ludovíta Štúra podľa Karola Horáka a Jany Juráňovej</i>	46
Elena KNOPOVÁ: <i>K problematike postáv slovenskej drámy po roku 1990</i>	253
Anton KRET: <i>Storočnica Júliusa Barča – Ivana</i>	129
Lenka KŘUPKOVÁ: <i>Ohlasy na prvé české uvedenia Janáčkovskej opery Vec Makropulos</i>	54
Andrej MAŤAŠÍK: <i>K vývoju slovenského profesionálneho herectva (Pokus s Marškou)</i>	284
Martin PALÚCH: <i>Percepcia a apercpcia z hľadiska Leibnizovej filozofie, alebo povaha kinematografickej subjektívizácie</i>	306
Ivan R. V. RUMÁNEK: <i>Dráma Nó – súčasnosť dávej tradície</i>	160
Zvonko TANESKI: <i>Dramatická tvorba v slovensko-macedónskych kultúrnych vzťahoch od druhej polovice 20. storočia po súčasnosť</i>	176

ROZHOVOR

Jaroslav SISÁK – Matúš OLHA: <i>Cesty Hospodinove sú nevyšpytateľné</i>	186
Jaroslav SISÁK – Matúš OLHA: <i>Cesty Hospodinove sú nevyšpytateľné II.</i>	314

ROZHLADY

Tibor FERKO: <i>Medea '71 a Medeia '09 v košickej činohre</i>	206
Dagmar INŠTITORISOVÁ: <i>Spomienka na učiteľa</i>	229
Elena KNOPOVÁ: <i>Bábárska Bystrica 2008</i>	69
Elena KNOPOVÁ: <i>Trinásty ročník Európskej divadelnej ceny</i>	354
Mišo A. KOVÁČ: <i>Nultá Bábková Žilina 2008</i>	79
Mišo A. KOVÁČ: <i>Gorazdov Močenok po 15. ročníkoch</i>	86
Ľubica KRÉNOVÁ: <i>Čítanie z českej teórie drámy a divadla ako z pávieho pera</i>	343
Anton KRET: <i>Vníma divák krásu ako plus-mínus dobro?</i>	350
Andrej MAŤAŠÍK: <i>Hommage a Jerzy Grotowski</i>	234
Miloš MISTRÍK: <i>Superavantgarda v Turíne</i>	231
Dagmar SABOLOVÁ-PRINCIC: <i>Prečo je Dario Fo nositeľom Nobelovej ceny?</i>	337
Alexandra SARVAŠOVÁ: <i>Roman Polák na prvý pohľad alebo Diagnóza človek</i>	212
Andrea URBANOVÁ: <i>Pasolinioho koncepcia divadla</i>	222
Andrea URBANOVÁ: <i>Pasolinioho divadlo slova ako divadlo kontradikcie</i>	362

OSOBNOSTI

Vladimír BLAHO: <i>Ivan Ballo</i>	97
Dagmar INŠTITORISOVÁ: <i>Ad honorem prof. Ivo Osolobě</i>	95
Anton KRET: <i>František Rell</i>	365

KRITIKA

Miroslav BALAY: <i>Balkán vo filme</i> (Jana Dudková: <i>Balkán alebo metafora / balkanizmus a srbský film 90. rokov</i>)	249
Ladislav ČAVOJSKÝ: <i>Jozef Felix – Osobnosť bez puncu oficiálnosti</i> (Július Pašteka: <i>Jozef Felix ako literárna osobnosť</i> (kritik, prekladateľ, divadelník, vedec.)	238
Viliam JABLONICKÝ: <i>Hostel II.</i> (<i>Hostel II. USA 2007. Scenár a réžia Eli Roth.</i>)	246
Anton KRET: <i>Balkánske vývery</i> (D. Kovačević: <i>Generálka na samovraždu, G. Stefanovski: Tetované duše, J. Plevneš: „R“</i>) .	243
Andrej MAŤAŠÍK: <i>Pamätnica poľského herecva</i> (Andrzej Rozhin (ed.). <i>Artyści scen polskich w ZASP 1918 – 2008.</i>)	104
Dagmar SABOLOVÁ-PRINCIC: <i>Božská komédia ako show Roberta Benigniho</i> (Roberto Benigni: <i>Tutto Dante.</i>)	101
Viera ŽEMBEROVÁ: <i>Divadlo, drama, knižná dráma, umelecká literatúra</i> (zborník: <i>Divadlo v českej a slovenskej literatúre.</i>)	108

TABLE OF CONTENTS

Slovak Theatre 2009, volume 57

STUDIES

Vladimír BLAHO: <i>Two Moralities on the Opera Stage</i>	144
Miloslav BLAHYNKA: <i>The addition of Otakar Hostinský to theory of dramaturgy in opera</i>	3
Miloslav BLAHYNKA: <i>On the Dramaturgy of Martinů's Operas</i>	134
Miloslav BLAHYNKA: <i>A Reflection on Theory of Opera and the Collected Artwork Held by the 19th century Representatives of Form Aesthetics</i>	300
Jaroslava ČAJKOVÁ: <i>Place and appearance of verbal expose in medieval ugrian land</i>	24
Jaroslava ČAJKOVÁ: <i>Artistic Word in Renaissance</i>	152
Ladislav ČAVOJSKÝ: <i>Barč-Ivan Is Hundred Years Old</i>	113
Jana DUDKOVÁ: <i>Nice other: The slovak indentity in czech film after year 1993</i>	11
Katarína HAŠKOVÁ: <i>Components of intercultur in opera trilogy portrets by Philip Glass</i>	40
Ján JANKOVIČ: <i>Vrbický's Ttranslations on the Slovak and Yugoslavioan Stages before 1945</i>	270
Peter KÁŠA: <i>Between demyth and relativism of heroes or a picture of Ludovít Štúr by Karol Horák a Jana Juráňová</i>	46
Elena KNOPOVÁ: <i>The Problematics of Characters in the Slovak Drama after 1990</i>	253
Anton KRET: <i>The Centenary of Július Barč-Ivan</i>	129
Lenka KRŮPKOVÁ: <i>Reflections on the first czech introduction Janáček's opera The case Macropulus</i>	54
Andrej MAŤAŠÍK: <i>The Development of Slovak Professional Acting (Experiment with „Marška“)</i>	284
Martin PALŮCH: <i>Perception and Apeception in Terms of Leibniz Philosophy or the Nature of Cinematographic Subjectivisation</i>	306
Ivan R. V. RUMÁNEK: <i>Nó Drama, the Present of a Tradition of Long Standing</i>	160
Zvonko TANESKI: <i>Drama Creation in Slovak-Macedonian Culture Relations</i>	176

INTERVIEW

Matúš OLHA – Jaroslav SISÁK: <i>The Paths of the Lord Are Unpredictable</i>	186
Matúš OLHA – Jaroslav SISÁK: <i>The Paths of the Lord Are Unpredictable II.</i>	314

REVIEWS

Tibor FERKO: <i>Medea '71 and Medeia '09 in Košice Drama Theatre</i>	206
Dagmar INŠTITORISOVÁ: <i>The Reminiscences of a Teacher</i>	229
Elena KNOPOVÁ: <i>The international puppet festival in Banská Bystrica 2008</i>	69
Elena KNOPOVÁ: <i>XIII Edition Europe Theatre Prize</i>	354
Mišo A. KOVÁČ: <i>The pilot puppet festival in Žilina 2008</i>	79
Mišo A. KOVÁČ: <i>The festival Gorazd's Močenok after 15th volumes</i>	86
Lubica KRÉNOVÁ: <i>Lecture from czech teory of Drama and Theatre</i>	343
Anton KRET: <i>Does Viewer Perceive Beauty as a Plus-Minus Good?</i>	350
Andrej MAŤAŠÍK: <i>Hommage and Jerzy Grotowski</i>	234
Miloš MISTRÍK: <i>Super Avant-garde in Torino</i>	231
Dagmar SABOLOVÁ-PRINCIC: <i>Why Is Dario Fo A Nobel Prize Winner?</i>	327
Alexandra SARVAŠOVÁ: <i>Roman Polák at First Glance, or, Diagnosis: A Human</i>	212
Andrea URBANOVÁ: <i>Pasolini's Concept of the Theatre</i>	222
Andrea URBANOVÁ: <i>Pasolini's Theatre of the Word as a Theatre of the Contradiction</i>	362

ARTISTIC PERSONALITY

Vladimír BLAHO: <i>Ivan Ballo</i>	97
Dagmar INŠTITORISOVÁ: <i>To the honor to prof. Ivan Osolsobě</i>	95
Anton KRET: <i>František Rell</i>	365

RITIQUE:

Miroslav BALAY: <i>The Balkan in cinema</i> (Jana Dudková: Balkán alebo metafora / balkanizmus a srbský film 90. rokov)	249
Ladislav ČAVOJSKÝ: <i>Jozef Felix, Personality Without the Hallmark of Officiousness</i> (J. Pašteka: Jozef Felix ako literárna osobnosť (kritik, prekladateľ, divadelník, vedec)	238
Viliam JABLONICKÝ: <i>The Hostel II.</i> (Hostel II. USA 2007. Scenár a réžia Eli Roth.)	246
Anton KRET: <i>The Balkan Emanations</i> (D. Kovačević: Generálka na samovraždu, G. Stefanovski: Tetované duše, J. Plevneš: „R“)	243
Andrej MAŤAŠÍK: <i>The Memorial of polish dramatic art</i> (Andrzej Rozhin (ed.). <i>Artyści scen polskich w ZASP 1918 – 2008.</i>)	104
Dagmar SABOLOVÁ-PRINCIC: <i>Divine comedy as Robert Benigni's show</i> (Roberto Benigni: <i>Tutto Dante.</i>)	101
Viera ŽEMBEROVÁ: <i>Theatre, drama, closet drama, art literature</i> (zborník: <i>Divadlo v české a slovenské literatúre.</i>)	108